

## NIEMIECKIE DOKUMENTY KATECHETYCZNE OSTATNIEGO ĆWIERĆWIECZA

Dokumenty kościelne wpływają na określoną wizję duszpasterstwa, w tym także katechezy, wskazują społeczne uwarunkowania i omawiają podstawowe zasady teologicznego oddziaływania. Do znaczących katechetycznych dokumentów niemieckiego Episkopatu ostatnich 25 lat należą z całą pewnością: *Zeit zur Aussaat. Missionarisch Kirche sein* (Czas na siew. Być Kościołem misyjnym) z 2000 r.<sup>1</sup>; *Erwachsenentaufe als pastorale Chance. Impulse zur Gestaltung des Katechumenates* (Chrzest dorosłych, jako szansa duszpasterska. Impulsy dla ukształtowania katechumenatu) z 2001 r.<sup>2</sup> oraz *Katechese in veränderter Zeit* (Katecheza w zmieniającym się czasie) z 2004 r.<sup>3</sup> Listę tę należy uzupełnić o jeszcze jeden ważny dokument, który pośrednio odnosi się do katechezy, choć traktuje o zmieniającej się rzeczywistości szkolnego nauczania religii – chodzi o publikację niemieckich biskupów, pt. *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen* (Lekcja religii wobec nowych wyzwań) z 2005 r.<sup>4</sup>

Obecny artykuł jest próbą syntetycznego przedstawienia zasadniczych idei, które zostały wyrażone w niemieckich dokumentach katechetycznych ostatniego ćwierćwiecza. Warto przy tym dodać, że w Niemczech nie pojawiło się dyrektorium katechetyczne, które uwzględniałoby specyfikę wychowania religijnego w tym kraju i wskazywało zasadnicze kierunki katechezy. Omawiane dokumenty pełnią rolę tak swoiście ujętego „niemieckiego dyrektorium katechetycznego”.

---

<sup>1</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Zeit zur Aussaat. Missionarisch Kirche sein*, Bonn 2000.

<sup>2</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Erwachsenentaufe als pastorale Chance. Impulse zur Gestaltung des Katechumenates*, Bonn 2001.

<sup>3</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Katechese in veränderter Zeit*, Bonn 2004.

<sup>4</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen*, Bonn 2005.

## 1. Katecheza misyjna

Ważnym kontekstem dla nowych dokumentów katechetycznych było ukazanie się w latach 90. XX wieku dwóch pism pastoralnych<sup>5</sup>. Najpierw Komisja ds. Duszpasterstwa w Episkopacie Niemieckim wydała dokument pt. *Sakramentenpastoral im Wandel (Duszpasterstwo sakramentalne w przemianie)*<sup>6</sup>, w którym poruszono także sprawę katechezy. W drugim rozdziale przedstawiono teologiczne powiązania między wiarą i sakramentami. Określając cele katechezy, autorzy piszą o prowadzeniu udanego życia, o tym, że katecheza ma przypominać o zależności między wiarą i życiem. Innym ważnym dokumentem duszpasterskim Episkopatu Niemieckiego, który stanowi o przełomie katechetycznym w Niemczech, jest: *Umkehr und Versöhnung im Leben der Kirche. Orientierungen zur Bußpastoral (Nawrócenie i pojednanie w życiu Kościoła. Orientacje do duszpasterstwa pokuty)*<sup>7</sup>. Biskupi niemieccy w kontekście kryzysu sakramentu pojednania piszą o znaczeniu nawrócenia w życiu chrześcijanina. Chrześcijańskie rozumienie pokuty i pojednania odniesione jest zarówno do życia osobistego, jak i do wspólnoty całego Kościoła. Przypomniano i zestawiono różne formy pokuty i pojednania<sup>8</sup>. Warto przypomnieć, że lata 90. XX wieku to w Niemczech czas wielkich społecznych przemian. Ponowne zjednoczenie Niemiec wiązało się nie tylko z polepszeniem sytuacji ekonomicznej, ale także ze swoistym „zachłyśnięciem” wolnością. Wielu Niemców, zarówno w zachodnich, jak i we wschodnich landach, coraz krytyczniej odnosiło się do religii, zwłaszcza w jej różnych zinstytucjonalizowanych formach<sup>9</sup>. Osobiste doświadczenia wiary coraz częściej cechowały religijny subiektywizm, moralny relatywizm, szeroka tolerancja i pluralizm wobec różnych przekonań. Wobec coraz trudniejszych uwarunkowań pastoralnych pojawiały się kolejne wizje duszpasterskie, które akcentowały lub przypominały o potrzebie ewangelizacji, otwarcia na katechumenat, a nawet duszpasterstwo misyjne.

Kościół katolicki, chcąc umocnić wiarę swych członków, a także pozyskać dla Ewangelii nowych wyznawców, powinien skupić swe oddziaływanie na oddziaływaniu misyjnym. Było to główne przesłanie dokumentu *Czas na siew. Być Kościołem*

<sup>5</sup> Por. R. Chałupniak, *Sekularyzacja szkolnej lekcji religii a narodowe dyrektoriaty katechetyczne we Włoszech, w Niemczech i w Polsce*, w: S. Dziekoński (red.), *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, Warszawa 2003, s. 249-265.

<sup>6</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Pastoralkommission der Deutschen Bischofskonferenz (red.), Sakramentenpastoral im Wandel. Überlegungen zur gegenwärtigen Praxis der Feier der Sakramente – am Beispiel von Taufe, Erstkommunion und Firmung*, Bonn 1993.

<sup>7</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Umkehr und Versöhnung im Leben der Kirche. Orientierungen zur Bußpastoral*, Bonn 1997.

<sup>8</sup> A. Kaupp, *Nachkonziliare kirchliche Dokumente zur Katechese*, w: A. Kaupp, S. Leimgruber, M. Scheidler (red.), *Handbuch der Katechese. Für Studium und Praxis*, Freiburg im B. 2011, s. 102.

<sup>9</sup> Por. m.in. R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne we wschodnich Niemczech – nowe wyzwania*, „Katecheta” 2001 nr 12, s. 52-56.

*misyjnym*, którym pod koniec 2000 r. Komisja Duszpasterska Konferencji Episkopatu Niemiec rozpoczęła nowy projekt duszpastersko-katechetyczny. Polem do działań o charakterze misyjnym miały stać się niemieckie parafie i to nie tylko z powodu coraz to większej liczby osób, które przyjeżdżały do Niemiec. Wielu rdzennych obywateli tego kraju wymagało (powtórnej, odnowionej) ewangelizacji, a dzieło to wymagało zaangażowania i odważnego dzielenia się wiarą ze strony wszystkich świadomych swej wiary chrześcijan. Niemieccy biskupi wyraźnie odnosili się do adhortacji apostoelskiej Pawła VI *Evangelii nuntiandi* i włączenia się w dzieło nowej ewangelizacji Europy zachodniej, gdzie chrześcijaństwo miało swe początki. Nie chodziło przy tym o jakąś formę religijnej „indoktrynacji”, lecz o podjęcie zadania – misji dzielenia się z innymi opowieścią o Jezusie Chrystusie. Podkreślono przede wszystkim konieczność osobistego „świadczenia życia” i zaangażowania, które miało wyrazić się w „świadczeniu słowa”. Przypomniano, że najważniejszym miejscem przepowiadania pozostaje niedzielna Eucharystia<sup>10</sup>, niemniej ze względu na malejącą liczbę praktykujących chrześcijan należało wychodzić także z innymi propozycjami, takimi jak: grupy dyskusyjne, kursy pogłębiające wiarę, spotkania dla nastolatków i fora dyskusyjne w parafiach. Przypominano o potrzebie wyjścia do ludzi i rozmawiania z nimi na poziomie ich doświadczeń religijnych. Miało się to dokonywać między innymi przez takie działania jak: spotkania z nowymi mieszkańcami, odwiedziny w szpitalach czy poradnictwo internetowe. Podkreślono, że każdy, kto zetknie się ze współczesnymi chrześcijanami, powinien mieć wrażenie, że drzwi Kościoła w każdym czasie są dla niego otwarte. Kościół jako wspólnota wierzących zaprasza wszystkich do siebie. W ten sposób może powstać nowe „środowno wiary” i „życia chrześcijaństwem”<sup>11</sup>.

Bepośrednio o katechezie i nauce religii jest mowa w trzecim rozdziale dokumentu *Zeit zur Aussaat*, poświęconym „drogom przepowiadania misyjnego”<sup>12</sup>. Katecheza parafialna jest wielkim duchowym darem dla parafii. W życiu Kościoła katecheza jest obok nabożeństw, najważniejszą formą przepowiadania, która wspiera żywe, wyrażone słowem i czynem wyznanie wiary<sup>13</sup>. Jej oddziaływanie będzie owocne, kiedy znajdzie wsparcie wspólnoty żyjącej wiarą. Sama katecheza sakramentalna nie wystarczy, by pomagać w życiu według Ewangelii. Na nowo należy odkryć nieodzowność katechezy dorosłych<sup>14</sup>.

Szkolne nauczanie religii w Niemczech, posiada wielkie znaczenie w religijnej formacji młodych ludzi<sup>15</sup>. Jest duszpasterską szansą dla ochrzczonych dzieci

<sup>10</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Zeit zur Aussaat*, s. 20.

<sup>11</sup> Tamże, s. 25.

<sup>12</sup> Tamże, s. 21.

<sup>13</sup> Por. DOK 66.

<sup>14</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Zeit zur Aussaat*, s. 21.

<sup>15</sup> Szerzej: R. Chałupniak, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005.

i młodzieży, swoistym „pierwszym przepowiadaniem”, które zakłada jednak dopełnienie w katechezie parafialnej. Konieczne jest poszukiwanie nowych form i metod współpracy obu środowisk<sup>16</sup>. Duszpasterstwo, a w nim także oddziaływanie katechetyczne, powinno mieć wyraźny charakter misyjny i otwarty, by umożliwić ludziom spotkanie z Bogiem<sup>17</sup>.

## 2. Katecheza dorosłych

W ostatnich latach katechumenat stał się ważnym tematem niemieckiej pedagogiki religijnej. Gwałtownie zmieniająca się sytuacja społeczna wymaga większych oddziaływań ewangelizacyjnych. Potrzebne jest wtajemniczenie w chrześcijańską wiarę przede wszystkim osób dorosłych, zarówno tych, którzy byli ochrzczeni jako dzieci, ale utracili wiarę, jak i nieochrzczonych. Katecheza dorosłych, będąca jednym z postulatów odnowy zainicjowanej przez Sobór Watykański II, stała się koniecznym wprowadzeniem w wiarę i doświadczenie Kościoła<sup>18</sup>. Rozwój katechumenatu dorosłych w Niemczech stał się znakiem pełnym nadziei, szansą odkrycia znaczenia chrztu na nowo. Jak przypominali niemieccy biskupi, „katolickiemu Kościołowi w Niemczech brakuje przekonania, możliwości pozyskania nowych chrześcijan”<sup>19</sup>. Katechumenat dorosłych został dostrzeżony jako duszpasterska szansa. Dokument *Erwachsenentaufe als pastorale Chance* określa najważniejsze elementy katechumenatu i kieruje spojrzenie z nim związane na różne aspekty duszpasterskie<sup>20</sup>.

Omawiany dokument zawiera wszystkie istotne materiały dotyczące katechumenatu, ukazane w pięciu punktach: 1. Dlaczego katechumenat stał się tematem?; 2. Co się rozumie przez katechumenat?; 3. Katechumenat jako droga do bycia chrześcijaninem; 4. Nadać katechumenatowi postać; 5. Duszpasterskie szanse katechumenatu<sup>21</sup>. *Erwachsenentaufe als pastorale Chance* odnosił się do innego dokumentu niemieckich biskupów z 1982 r.<sup>22</sup>, w którym m.in. pisano o stopniach w katechumenatu. Proponowany model obejmował okres jednego roku, rozpoczynając się

<sup>16</sup> Por. Tamże, s. 21; K. Vellguth (red.), *Missionarisch Kirche sein. Erfahrungen und Visionen*, Freiburg 2002.

<sup>17</sup> Por. Tamże; Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Missionarisch Kirche sein. Offene Kirchen – Brennende Kerzen – Deutende Worte*, Bonn 2003.

<sup>18</sup> Por. J. Wanke, w: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Erwachsenentaufe als pastorale Chance*, s. 3.

<sup>19</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Zeit zur Aussaat*, s. 35.

<sup>20</sup> J. Wanke, *dz. cyt.*, s. 3-4.

<sup>21</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Erwachsenentaufe als pastorale Chance*, s. 11-48.

<sup>22</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Stufen auf dem Glaubensweg. Handreichung zu Fragen des Katechumenats in der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn 1982.

w Uroczystość Zesłania Ducha Świętego. Składał się z pierwszego przepowiadania, właściwego katechumenatu z chrztem na Wielkanoc oraz następującego po nim mistagogicznego pogłębienia. Przewidywał praktyki liturgiczne, takie jak: oficjalne przyjęcie do katechumenatu, przekazanie Biblii i wyznanie wiary, przekazanie modlitwy Ojcze nasz, dopuszczenie do chrztu i inne rytury zwane „skrutyniami”<sup>23</sup>. Taka katecheza dorosłych jest zgodna z proponowaną w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* z 1997 r.

W katechumenacie ważne są odniesienia do konkretnych osób – chrzestnych towarzyszących katechumenom w rozwoju ich wiary – oraz do wspólnoty całego Kościoła. Omawiany dokument nie podejmuje szczegółowo wszystkich aspektów przygotowania do życia chrześcijańskiego, pozostawiając odpowiedzialnym za jego przygotowanie dość duże pole do dostosowania treści i metod do bieżących potrzeb, do poziomu i postępów katechumenów. Przypomniano, że droga do stania się chrześcijaninem potrzebuje własnych elementów projektowania i własnych etapów rozwojowych. Różnorodność wyzwań duszpasterskich w kontekście coraz większej sekularyzacji niemieckiego społeczeństwa wymaga podejścia bardzo zindywidualizowanego. Wspomniany dokument określa podstawowe elementy chrześcijańskiego wtajemniczenia<sup>24</sup>.

### 3. Katecheza w zmieniających się uwarunkowaniach

W 30 lat po synodalnym dokumencie *Das katechetische Wirken (Działalność katechetyczna)* niemieccy biskupi przygotowali *Katechese in veränderten Zeiten (Katecheza w zmieniającym się czasie)*, w którym pragnęli przypomnieć, że katecheza jest niezastąpionym i ożywiającym elementem misji Kościoła. Katecheza, tak często kwestionowana we współczesnym społeczeństwie, wezwana jest do stałej odnowy oraz do misyjnego otwarcia<sup>25</sup>. Określenie misyjnego profilu katechezy jest szczególnym celem tego dokumentu. W jego pierwszym punkcie znajduje się krótkie teologiczne wprowadzenie, podkreślające znaczenie katechezy jako podstawowej działalności Kościoła. Katecheza jako „kościelna służba wierze ludu (...) wprowadza, rozwija i umacnia wiarę”<sup>26</sup>. Sytuacja społeczna, charakteryzująca się „złożonością i pluralizmem”, wymaga przybliżania podstawowych treści i wykorzystania „form misyjnych i ewangelizacyjnych”<sup>27</sup>. Nawiązując do dokumentu *Den Glauben anbieten in der heutigen Gesellschaft. Brief an die Katholiken*

<sup>23</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Erwachsenentaufe als pastorale Chance*, s. 33-35.

<sup>24</sup> Tamże, s. 8-9, 24-26.

<sup>25</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Katechese in veränderter Zeit*, s. 7.

<sup>26</sup> Tamże, s. 9.

<sup>27</sup> Tamże, s. 11.

*Frankreichs (Proponować wiarę w dzisiejszym społeczeństwie. List do katolików Francji)*<sup>28</sup>, biskupi niemieccy przypomnieli konieczny rozwój wiary: od przekazanej do wybranej, świadomej i zaangażowanej. Ponownie przypomniano znaczenie katechumenatu, wskazując, że jest inspirującym wzorcem dla katechezy<sup>29</sup>. Odnosząc się do Dyrektorium ogólnego o katechizacji (nr 85), wskazano podstawowe zadania współczesnej katechezy, do których należy: wzmocnienie postawy zaufania do Boga, przekazywanie wiedzy o wierze (Pismo Święte, Tradycja, Wyznanie wiary), uzdalnianie do dawania świadectwa wiary, wprowadzanie w życie modlitewne, formacja liturgiczna, wprowadzenie w życie chrześcijańskie. Katecheza nie może koncentrować się jedynie na dzieciach i młodzieży, ale coraz bardziej otwierać się na osoby dorosłe. Jednocześnie „pierwsze głoszenie” – ewangelizacja powinna przeplatać się z właściwą „katechezą”. Ponownie zaakcentowano, że katecheza jest „wydarzeniem międzyosobowym”, w którym istotne są pozytywne odniesienia katechetów i katechizowanych<sup>30</sup>.

W dokumencie wspomniano także różne duszpasterskie, wskazując na ich katechetyczne szanse i ograniczenia. Duszpasterskie obszary działania katechezy są zróżnicowane pod względem środowiskowym (rodzina, szkoła, społeczeństwo). Ważne jest katechetyczne wykorzystanie elementy w liturgii i roku kościelnym, wyeksponowanie w katechezie sztuki i kultury<sup>31</sup>. Dowartościowano znaczenie katechezy rodziców i chrestnych, a także przypomniano o potrzebie komplementarności szkolnego nauczania religii w szkole oraz szkolnego duszpasterstwa, które wzbogaca formację religijną o elementy przeżyciowe<sup>32</sup>. W dokumencie nie zabrakło również (punkt szósty) wyraźnego określenia zadań osób odpowiedzialnych za katechezę, biskupa diecezjalnego, kapłanów, katechetów urzędowych i wolontariuszy. Dokument kończy się przypomnieniem, że wszystkie działania Kościoła mają wymiar katechetyczny (ukierunkowanie na rozwój wiary), choć nie wszystkie są *stricto* katechezą. Przez słowa tego dokumentu biskupi niemieccy ukazali, jak poważnie traktują katechezę i jakie znaczenie przywiązują do jej rozwoju, zwłaszcza w jej wymiarze misyjnym. Zmiany społeczno-religijne w Kościele w Niemczech tworzą nowe wyzwania dla duszpasterstwa i dla katechezy, które domagają się jeszcze większego zaangażowania ze strony katolików, duchowych i świeckich.

<sup>28</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Den Glauben anbieten in der heutigen Gesellschaft. Brief an die Katholiken Frankreichs*, Bonn 2000.

<sup>29</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Katechese in veränderter Zeit*, s. 1.

<sup>30</sup> Por. tamże, s. 18-26.

<sup>31</sup> Tamże, s. 26-38.

<sup>32</sup> Tamże, s. 30-32.



#### 4. Katecheza dopełniająca szkolne nauczanie religii

16 lutego 2005 r. biskupi niemieccy opublikowali ważny dokument dotyczący szkolnego nauczania religii katolickiej w Niemczech, pt. *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen (Lekcja religii wobec nowych wyzwań)*<sup>33</sup>, którego adresatami byli wszyscy odpowiedzialni za szkolną lekcję religii, przede wszystkim nauczyciele religii. Intencją autorów było ponowne przemyślenie zadań szkolnego nauczania religii, które miało umocnić jego miejsce w kanonie przedmiotów szkolnych oraz dostarczyć impulsów do jego dalszego rozwoju. Dokument w sposób oryginalny wziął pod uwagę zmieniającą się sytuację społeczno-religijną odbiorców szkolnych zajęć religii, a więc dzieci i młodzieży, a także nowe uwarunkowania związane z ówczesną reformą szkolnictwa w Niemczech<sup>34</sup>.

W pierwszym rozdziale wskazano trudności, wynikające ze światopoglądowego pluralizmu, szczególnie niesprzyjające dla rozwoju wiary młodych ludzi. Chodziło przede wszystkim o swoistą konfrontację z podstawowymi pytaniami dotyczącymi życia i śmierci, Boga i wiary. Zdaniem autorów dokumentu, współcześni młodzi ludzie bardziej niż kiedykolwiek wcześniej potrzebują rzetelnego poznania prawd wiary, wprowadzenia w jej praktyki, włączenia się we wspólnotę. Temu zadaniu powinno sprzyjać państwo, zapewniając swym obywatelom taki system kształcenia, który przygotowywałby do pełnego i odpowiedzialnego życia (także religijnego) w społeczeństwie, pozostając jednocześnie neutralne światopoglądowo. Ta sytuacja swoistego napięcia między egzystencjalnymi pytaniami i religijno-moralnymi odpowiedziami jest także szansą i wyzwaniem dla Kościoła. Poprzez lekcję religii może on wspierać szkołę, docierając do szerszego grona uczniów, nie tylko wierzących, ale także wątpiących czy poszukujących Boga.

Rozdział drugi dokumentu poświęcony został zmieniającym się uwarunkowaniom społeczno-religijnym, które silnie wpływają na aktualny kształt lekcji religii. Dla wielu uczniów, także tych uczestniczących w szkolnym nauczaniu religii, Kościół stał się całkowicie obcą rzeczywistością. Pamiętając o tym, że pierwszym i podstawowym środowiskiem wychowania religijnego powinna być rodzina, biskupi wskazują, co potwierdza także praktyka, że dla wielu dzieci jedynym miejscem poznawania Boga staje się właśnie szkoła. Nauczyciel religii jest często jedynym świadkiem wiary i reprezentantem wspólnoty religijnej, z jakim mają kontakt, choć w szkole nie może on tworzyć i odwoływać się do pewnych doświadczeń religijnych, które kiedyś uczniowie poznawali w rodzinie, wspólnocie czy grupach

<sup>33</sup> Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red), *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen*, Bonn 2005. Szczegółowy opis szkolnego nauczania religii – por. R. Chałupniak, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005.

<sup>34</sup> Por. M. Rynkal, *Lekcja religii wobec nowych wyzwań. O dokumencie Episkopatu Niemiec*, „Katecheta” 2006 nr 1, s. 61-63.

młodzieżowych. Staje on coraz częściej przed koniecznością ukazania uczniom różnych przykładów żywej wiary. Jest to bardzo ważne, ponieważ bez spotkania z żywą wiarą, nawet najlepiej przekazywana treść traci swe życiowe znaczenie. Równie istotne dla kształtu szkolnego nauczania religii są zmiany zachodzące w samej szkole. Wyniki różnych badań porównawczych wywołały szeroką i publiczną debatę na temat skuteczności szkolnych oddziaływań. Przypomniano, że określone zajęcia powinny być zorientowane na standardy i programy nauczania, które pokazują wymagane osiągnięcia oraz budują podstawy dla procesów ewaluacji. Lekcja religii musi się poddać tym samym szkolno-pedagogicznym wyzwaniom, co inne przedmioty. Precyzyjniej musi zostać ustalone, jakie wiadomości, kompetencje i postawy powinny być przekazywane w ramach lekcji religii. Istotne są również formy i metody prowadzenia zajęć. Konieczne jest kształtowanie uczniowskiej samodzielności, kreatywności myślenia, umiejętności słusznego osądzania i sprawnego działania. Zakładano, że uczniowie będą mogli bardziej efektywnie się uczyć, jeśli będą przekonani o tym, że to, czego powinni się uczyć i na ile dla nich samych jest to wartościowe. Tak rozumiana misja szkoły nastawia się na rozwój osoby i jej stosunku do świata, a przez to umożliwienie odpowiedzialnego postępowania<sup>35</sup>. Jest to również zadanie lekcji religii i pole wzajemnej współpracy Kościoła oraz szkoły.

Biskupi w dokumencie poświęconym szkolnym zajęciom z religii wskazali także ich nowe punkty ciężkości. Obok postaw i przekonań, które wspólne są wszystkim przedmiotom szkolnym, takim jak: umiłowanie wolności, gotowość do odpowiedzialności, respekt dla innych ludzi, sprawiedliwość i solidarność, lekcja religii powinna także sprzyjać postawom, które mają duże znaczenie dla chrześcijaństwa. W rozdziale trzecim omawianego dokumentu wymienione zostały trzy, uzupełniające się zadania szkolnego nauczania religii: przekazywanie usystematyzowanej i mającej znaczenie w życiu wiedzy o wierze Kościoła, zapoznanie z formami żywej wiary oraz popieranie religijnego dialogu i umiejętności wydawania osądów. Autorzy powołują się na encyklikę Jana Pawła II *Fides et ratio* i przypominają o związku wiary z rozumem. Powtarzają biblijne wezwanie św. Piotra do gotowości obrony chrześcijańskiej nadziei (por. 1 P 3,15). Na uwagę zasługuje podkreślenie znaczenia poznania prawd i praktyk wiary nie tylko własnego wyznania, ale także innych religii oraz długofalowość podejmowanych działań. Nauczyciel religii musi pamiętać, że nie wszystko, czego w danym okresie życia dziecko się uczy, będzie przez nie od razu zrozumiane i wykorzystane w życiu. W pewnym sensie chodzi tutaj o zbieranie doświadczenia, czy materiału do wykorzystania w przyszłości. Specyfika konfesyjnej lekcji religii leży w tym, że na wiarę i Kościół spogląda się z perspektywy uczestnika. Lekcja będzie więc efektywna przede wszystkim dla uczniów, którzy wyznają wiarę Kościoła i uczestniczą w jego życiu. Ten drugi punkt rodzi pewne niebezpieczeństwo, na które również warto zwrócić szczególną uwagę.

<sup>35</sup> Tamże, s. 62.



Lekcja religii, która winna zapoznawać uczniów z językiem i formami wyrazu wiary, może być również miejscem, gdzie zostaną one przećwiczone, musi jednak uważać, aby nie przekroczyć pewnych granic właściwych np. dla katechezy parafialnej. Modlitwy i liturgia nie mogą być instrumentalnie wykorzystywane, nawet do celów pedagogicznych. W pojedynczych wypadkach przy uwzględnieniu konkretnych warunków i założeń nauczania można sprawdzić, które religijne praktyki sensownie integrują się z lekcją religii i które można w jej ramach wykorzystywać. Nie można także zapominać o roli wychowawczej szkolnych lekcji religii. Zajęcia te mają bowiem przygotowywać młode pokolenie do dialogu, kształtować w nich postawę otwartości na drugiego człowieka, także dla tego, który myśli czy wierzy inaczej<sup>36</sup>.

Kolejny rozdział dokumentu dotyczy współpracy między szkołą a Kościołem. Biskupi przede wszystkim przypomnieli o kulturze szkolnej, do której zaliczają także oferty duszpasterstwa szkolnego<sup>37</sup>. Te propozycje mają charakter zarówno mistagogiczny, jak i diakonijny. Ich zasadniczym celem jest otwarcie uczestnikom życia szkolnego przestrzeni przeżyć i doświadczeń religijnych. Spotkania z ludźmi wiary „użyźniają” lekcję religii. Te dwie sfery działalności Kościoła, czyli lekcja religii w szkole i duszpasterstwo szkolne wzajemnie się potrzebują i uzupełniają. Uczniowie mają szansę poznać cały wachlarz działań podejmowanych przez Kościół, nie tylko w sferze duchowej, ale także na płaszczyźnie charytatywnej. Ostatecznie oferta duszpasterstwa szkolnego może otworzyć uczniom drogi do stosownego do wieku socjalnego zaangażowania oraz przygotować przestrzeń do skupienia, medytacji i modlitwy. Wspólne działanie duszpasterstwa szkolnego i lekcji religii jest zatem najefektywniejszym sposobem podnoszenia wykształcenia chrześcijańskiego zaangażowania. Przy tym okazuje się, że pełna zaufania i partnerska współpraca Kościoła i szkoły ma dla ich rozwoju duże znaczenie. Z tego względu powinna ona także być uwzględniona w programie szkolnym<sup>38</sup>.

Biskupi niemieccy nie zapomnieli także o samych nauczycielach religii, którym poświęcony jest ostatni rozdział. Ich główne zadanie polega na budowaniu mostów między szkołą a Kościołem<sup>39</sup>. Autorzy dokumentu postawili wobec nauczycieli religii bardzo wysokie wymagania. Mają oni być kompetentnymi pedagogami, dobrze, merytorycznie przygotowanymi do filozoficznych i teologicznych dyskusji, jak również prawdziwymi nauczycielami wiary. Aby sprostać tym zadaniom, powinni ciągle podnosić swojej kwalifikacje. Są oni odpowiedzialni za wiarę Kościoła, są posłani, aby być świadkami wiary w szkole. Nie powinni być jednak pozostawieni sami sobie, dlatego znajdujemy tutaj również fragment o potrzebie otoczenia nauczycieli religii opieką duszpasterską oraz – co zasługuje na szczególne podkre-

<sup>36</sup> Tamże.

<sup>37</sup> Por. R. Chałupniak, *Lekcja religii a duszpasterstwo szkolne na przykładzie Kościoła w Niemczech*, „Katecheta” 2008 nr 9, s. 16-27.

<sup>38</sup> M. Rynkal, *Lekcja religii wobec nowych wyzwań*, s. 62.

<sup>39</sup> Por. R. Chałupniak, *Status i rola nauczyciela religii w Niemczech*, „Katecheta” 2005 nr 7-8, s. 19-33.

ślenie – słowa uznania, zaufania i podziękowania za trud pracy w służbie ludziom i dla budowania Kościoła.

Rzeczywistość społeczeństwa niemieckiego, sytuacja gospodarcza, społeczna i religijna różnią się znacznie od doświadczeń polskich, choć – jak się wydaje – można wskazać na pewne wspólne elementy. Przyglądając się dokonującym się w naszym kraju zmianom, można zauważyć podobne tendencje, choć może jeszcze nie na taką skalę jak w Niemczech. Z całą pewnością lepsze poznanie katechetycznych dokumentów biskupów niemieckich byłoby dla polskich katechetów ciekawą lekturą, która – oby tak było – służyłaby wyciągnięciu praktycznych wniosków, wykorzystaniu ciekawych pomysłów i uniknięciu przynajmniej niektórych błędów.

### Streszczenie:

Artykuł jest próbą syntetycznego przedstawienia zasadniczych idei, które zostały wyrażone w niemieckich dokumentach katechetycznych ostatniego ćwierćwiecza. Po opublikowaniu w 1997 r. przez Kongregację ds. Duchowieństwa *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* w Niemczech nie pojawiło się narodowe dyrektorium katechetyczne, które uwzględniałoby specyfikę wychowania religijnego w tym kraju i wskazywało zasadnicze kierunki współczesnej katechezy. Niemieccy biskupi podejmowali jednak wielokrotnie zagadnienia związane z wychowaniem religijnym. Wśród tych wypowiedzi na szczególną uwagę zasługują cztery dokumenty: 1. *Zeit zur Aussaat. Missionarisch Kirche sein* (Czas na siew. Być Kościołem misyjnym) z 2000 r.; 2. *Erwachsenentaufe als pastorale Chance. Impulse zur Gestaltung des Katechumenates* (Chrzest dorosłych, jako szansa duszpasterska. Impulsy dla ukształtowania katechumenatu) z 2001 r.; 3. *Katechese in veränderter Zeit* (Katecheza w zmieniającym się czasie) z 2004 r.; 4. *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen* (Lekcja religii wobec nowych wyzwań) z 2005 r. Przeanalizowane w artykule dokumenty pełnią rolę swoiście ujętego „niemieckiego dyrektorium katechetycznego”.

**Słowa kluczowe:** Niemcy, Kościół, wychowanie religijne, katecheza, nauczanie religii w szkole, dokumenty katechetyczne

## GERMAN CATECHETICAL DOCUMENTS OF THE LAST QUARTER OF THE CENTURY

### Summary

Article is an attempt of synthetical view on major ideas presented in German documents of last quarter of the century. Since Conference for the Clergy issued General Directory for Catechesis I 1997, there has not been national Directory for Catechesis that would tackle specifics of religious education and set directions for modern catechesis. German bishops often commented on religious education and connected issues. Most valid views were presented in four documents: 1. *Zeit zur Aussaat. Missionarisch Kirche sein* (Sowing time. Being missionary church.) 2000 ; 2. *Erwachsenentaufe als pastorale Chance. Impulse*

zur Gestaltung des Katechumenates (Adult baptism, as ministrative chance. Impulses for forming catechumen ) 2001 ; 3. Katechese in veränderter Zeit (Catechesis changing in time) 2004 ; 4. Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen ( Religious education lessons and new challenges) 2005. Above mentioned documents can function as a quasi ' German Directory for catechesis'.

**Keywords:** Germany, Church, religious education, catechesis, religious education in schools, Catechetical documents

## DOCUMENTI CATECHISTICI TEDESCHI DEGLI ULTIMI 25 ANNI

### Riassunto

L'articolo è un tentativo di una sintetica presentazione delle idee di base che sono state espresse nei documenti catechistici tedeschi degli ultimi 25 anni. Dopo la pubblicazione del Direttorio Generale per la Catechesi nel 1997, in Germania non è apparso un documento nazionale sulla catechesi, che avrebbe tenuto conto della specificità di educazione religiosa nel paese e avrebbe indicato le principali direzioni di catechesi contemporanea. I vescovi tedeschi si sono impegnati, però, più volte alle questioni relative alla educazione religiosa. Tra queste affermazioni che meritano una particolare attenzione ci sono quattro documenti: 1. Zeit zur Aussaat. Missionarisch Kirche sein (È il tempo di semina. Essere una Chiesa missionaria.) del 2000; 2. Erwachsenentaufe als pastorale Chance. Impulse zur Gestaltung des Katechumenates (Il battesimo degli adulti come un'opportunità pastorale Impulsi per la formazione del catecumenato.) del 2001; 3. Katechese in veränderter Zeit (Una catechesi in un tempo che cambia.) del 2004; 4. Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen (La lezione di religione di fronte alle nuove sfide.) del 2005. I documenti analizzati nell'articolo servono come quasi "direttorio catechetico tedesco".

**Parole chiave:** Germania, Chiesa, l'educazione religiosa, la catechesi, l'insegnamento della religione a scuole, i documenti catechetici

### Bibliografia

- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Den Glauben anbieten in der heutigen Gesellschaft. Brief an die Katholiken Frankreichs*, Bonn 2000.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen*, Bonn 2005.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Erwachsenentaufe als pastorale Chance. Impulse zur Gestaltung des Katechumenates*, Bonn 2001.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Katechese in veränderter Zeit*, Bonn 2004.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Umkehr und Versöhnung im Leben der Kirche. Orientierungen zur Bußpastoral*, Bonn 1997.
- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Zeit zur Aussaat. Missionarisch Kirche sein*, Bonn 2000.

- Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Pastoralkommission der Deutschen Bischofskonferenz (red.), *Sakramentenpastoral im Wandel. Überlegungen zur gegenwärtigen Praxis der Feier der Sakramente – am Beispiel von Taufe, Erstkommunion und Firmung*, Bonn 1993.
- Chałupniak R., *Katolickie wychowanie religijne we wschodnich Niemczech – nowe wyzwania*, „Katecheta” 45 (2001) nr 12, s. 52-56
- Chałupniak R., *Lekcja religii a duszpasterstwo szkolne na przykładzie Kościoła w Niemczech*, „Katecheta” 52 (2008) nr 9, s. 16-27.
- Chałupniak R., *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005.
- Chałupniak R., *Sekularyzacja szkolnej lekcji religii a narodowe dyrektorja katechetyczne we Włoszech, w Niemczech i w Polsce*, w: S. DZIEKOŃSKI (red.), *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, Warszawa 2003, s. 249-265;
- Chałupniak R., *Status i rola nauczyciela religii w Niemczech*, „Katecheta” 49 (2005) nr 7-8, s. 19-33.
- Kaupp A., *Nachkonziliare kirchliche Dokumente zur Katechese*, w: A. Kaupp, S. Leimgruber, M. Scheidler (red.), *Handbuch der Katechese. Für Studium und Praxis*, Freiburg im B. 2011, s. 102.
- Rynkal M., *Lekcja religii wobec nowych wyzwań. O dokumencie Episkopatu Niemiec*, „Katecheta” 50 (2006) nr 1, s. 61-63.
- Vellguth R. (red.), *Missionarisch Kirche sein. Erfahrungen und Visionen*, Freiburg 2002.